

מכון מניטו

כי מציון – פרשת בא (מהדורה שנייה) דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנגי, ואיתי קולין (ה"ע – הערת העורכים)

"למה פתח בבראשית?"

רש"י פותח את פירושו על התורה בשאלה זו, שאלת הצירוף של החלק ההיסטורי לחלק ההלכתי בתורה:

לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ- הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם
שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח
בבראשית?

לכאורה רש"י מתייחס בשאלתו לכל מה שקדם בתורה לפסוק
"הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁוּ הַחֲדָשִׁים..." אך בתשובתו הוא מסתמך רק על
הפרק הראשון בבראשית, פרק הבריאה:

משום כֹּחַ מַעֲשֵׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לְתַתּ לָהֶם נִחְלָת גּוֹיִם (תהלים קיא,
ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם
ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך
הוא היא, הוא בראה...²

הסיבה לכך היא שברור שאותה "מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל"
- הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁוּ הַחֲדָשִׁים וכו', דורשת הקדמה היסטורית,
"פתיחה", המתחילה מאדם הראשון. הרי צריך להסביר מי הם משה
ואהרון שאליהם פונה ה' ומגלה להם את סדרי הזמן המיוחד לישראל,
איך ולמה הם הגיעו לארץ מצרים, וכן הלאה. אך היה מתאים יותר
שפתיחה כזאת תתחיל בפסוק ד של פרק ב: **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם
וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָה...** ששם אכן מתחיל סיפור תולדותיו של אדם
הראשון.

ולכן שאלתו של רש"י היא "מה טעם פתח בבראשית?" דווקא. למה
התורה פתחה בפרק א ולא בפסוק ד של פרק ב? תשובתו היא שהיה
נחוץ לכתוב בהקדמה ההיסטורית של התורה את סיפור מעשה
בראשית כדי שאומות העולם ילמדו **באיזו דרך** ה' מנחיל את הארץ למי
שהוא הבטיח לתת לו אותה. ואת זאת אנחנו לומדים מפסוק כח בפרק
א:³

וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלְאוּ אֶת
הָאָרֶץ וּכְבֹשְׁתָהּ (בראשית, א, כח).

ואכן, אומות העולם, שקוראות את התנ"ך,⁴ אינן מערערות על כך
שארץ ישראל שייכת לעם ישראל, אלא על כך שיש **כבש** אותה
בכוח: "ליסטים אתם **שכבשתם** ארצות שבעה גויים". מדהים להיווכח
שאותה טענה שנטענת נגד ישראל מאז שיהושע כבש את הארץ נטענת
גם היום באותן המילים: "למה **כבשתם**?"⁵

אך התורה ניתנה לעם ישראל ביציאת מצרים כדי שהוא יקיים אותה
בארץ ישראל.⁶

עד יציאת מצרים, הזמן של ישראל נכלל בזמן של מחזור השנה הכלל-
אנושית, שראשיתה בחודש תשרי. החל מיציאת מצרים, לישראל זמן
משלו, שראשית שנתו בראש חודש ניסן.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֲדָשׁ
הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁוּ הַחֲדָשִׁים רֵאשׁוּן הוּא לְכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה.
(שמות יב, א-ב)

התורה בתור "ספר מצוות ה'" מתחילה בפסוק הזה עם המצווה
הראשונה הזאת: השנה מתחילה בחודש ניסן, והדבר מגדיר את
המבנה של השנה העברית - יציאת מצרים היא נקודת ההתחלה של
לוח השנה.

אנחנו כל כך רגילים לדבר על חמישה חומשי תורה כ"התורה", שאין
אנו קשובים לשאלה המרכזית שהעסיקה את חכמינו ז"ל והיא: איך
ולמה כלולים בספר אחד – "התורה" - שני נושאים שונים לחלוטין:
סיפורי התורה ותיאור המצוות. למעשה, שני הנושאים האלה היו
צריכים להיכתב בשני ספרים נבדלים. הספר הראשון: ספר היסטורי
הכולל את סיפורי התורה מבריאת העולם ועד יציאת מצרים, ומקומו
בראש יתר הספרים ההיסטוריים שבתנ"ך, לפני ספר יהושע, ספר
שמואל וכו'. והספר השני: ספר המצוות והחוקים שנמסרו לבני ישראל
מידי משה במדבר.

ואמנם, ספר היסטוריה וספר חוקים הם שני "ז'אנרים" שונים לגמרי,
ונשאלת השאלה: למה התורה כרכה אותם יחד בספר אחד?

התשובה היא שהתורה רצתה שעוד לפני שנשמע **מהם** המצוות
והחוקים עצמם, נדע **למי** הם מיועדים, מי הוא אותו עם ישראל
שאמור לקבל את התורה ולקיימה. לכן, עלינו להפנים ש"הסיפורים
ההיסטוריים" שבתורה, הנקראים בפי חז"ל "מקרא", הם בעצמם
תורה. החוקים והמצוות הם רק ממד אחד של התורה. הנבואה
העברית היא קודם כל גילוי משמעות ההיסטוריה בראיית הבורא, ולכן
"המקרא" נקרא גם הוא "תורה".

הנושא נדון בסוגיה חשובה בתלמוד הבבלי (ברכות ה, א):

אמר רבי לוי בר חמא, אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב
"וְאֶתְנַתְּנָה לְךָ אֶת לַחַת הָאֵבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פְּתַתִּי
לְהוֹרֹתְם (שמות כד, יב)?" לוחות - אלו עשרת הדברות, תורה
- זו מקרא, והמצווה - זו משנה, אשר כתיבתי - אלו נביאים
וכתובים, להורותם - זה גמרא. מלמד שכולם נתנו למשה בסיני.

היה ראוי ללמוד את הסוגיה כולה, אך כאן נבאר רק שתי נקודות:

א. "תורה - זו מקרא". המילה "מקרא" מתייחסת לתורה שבכתב כפי
שצריכים **לקרוא** אותה בקול.¹ במקרא משולבים יחד תיאור המצוות
והסיפור המקראי.

ב. "המצווה - זו משנה". אלו הן המצוות הנלמדות הלכה למעשה
במשנה ובתלמוד.

¹ **הקריאה** היא הד לתקופת הנבואה. השומעים את דבר ה' מפיו של הנביא
הבינו מיד את מה ששמעו אוזניהם, באופן בלתי אמצעי וללא פרשנות.
הנבואה, המגלה את תכניתו של הבורא עבור ההיסטוריה האנושית, מופיעה
קודם כל כ**דיבור**, כמילים בפי הנביא. רק לאחר מכן הדיבור הופך ל**כתוב**,
לדברים הנכתבים בספר. לכן העברית עם בני ישראל נכרתה **על פי** התורה, על
הנאמר בה **בדיבור**, ולא על ספר התורה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּתַח-לֶךְ אֶת
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי **על פי** הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל" (שמות
לד, כז)

² כלומר, לכאורה, בריאת העולם היא התשובה לטענת הגויים על ארץ ישראל.
³ הרב אשכנזי היה אומר שרש"י רמז לאותו פסוק כח כשהביא את הפסוק
שבתהלים: "כֹּחַ מַעֲשֵׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לְתַתּ לָהֶם נִחְלָת גּוֹיִם." ראה סוגיה זו
בהרחבה בפרשת בראשית ב"כי מציון". (ה. ע.)

⁴ הרי רש"י עונה להן בפסוקים מהתורה.

⁵ ולא היכיתם שהי' יביא לכם את ארץ ישראל בדרך נסית... אלא שפסוק כח
מבהיר שכך היא דרכו של ה' בנתינתו. אמנם כתוב: "וַיִּהְיֶה כַּתּוּב לְכַתּוּב
(תהלים קטו, טז), אך על האדם **לכבוש** אותה. מכאן הלקח לגבי ארץ ישראל.
ה' נתן את הארץ לבני ישראל, וזה יסוד ה**זכות** עליה, אך על עם ישראל לממש
זכות זו על ידי קנין, דרך הכיבוש. כיבוש הארץ ושובה הם חלקו של עם ישראל
בקיום העברית עם ה'. (ה. ע.)

⁶ ראה פרשת בראשית ב"כי מציון": "מיד עם יציאת מצרים, ישראל מקבל
את התורה **על מנת לקיימה ולחיות על פיה על אדמת ארץ ישראל**. היה צפוי
כבר אז, שהגויים יתנגדו לכל המהלך הזה, הכולל את ישראל, תורתו וארצו."